

Modernismens ideal inom arkitektur; Sverige

1920-tal - Kännetecknen

Den klassicistiskt inspirerade arkitekturen på 1920-talet, är tydlig i till exempel Gunnar Asplunds Stadsbibliotek och Ivar Tengboms konserthus, båda i Stockholm. I Stadsbiblioteket är portalerna in till själva centraldelen av byggnaden, tydligt formade med kännetecknen från den antika stilen. Portalerna påminner om egyptiska och grekisk/romerska tempels höga, raka och något utställda långsidor, vilket kan definieras som ett parallelltrapets.

Ett annat klassicistiskt kännetecken är de geometriskt formade byggnadselementen som man ser i Asplunds Stadsbibliotek - en kub med en cylinder ovanpå. I den runda cylinderdelen är fönstren även placerade med ljusinsläpp som påminner om kolonnraderna i ett antikt tempel. Bibliotekets funktion, att både låna ut böcker till allmänheten och som social samlingsplats för läsande, studerande, gruppsamtal och bokpresentationer, manifesteras här i den runda formen av den övre våningen. Som Unwin beskriver det är cirkeln den allra starkaste symbolen för mänskligt samspel och jämlikhet mellan människor.¹ Entrén via en trappa rakt in i centrum, den runda lokalen med sin väldiga höjd till taket, ger en känsla av att man även höjer sin intellektuella nivå när man träder in i bibliotekets hjärta.²

Samtidigt har byggnaden en slät fasad utan ornamentering och en monumentalitet i byggnadsvolumerna, som istället hör till den modernistiska traditionen.³

Fasaden på Ivar Tengboms konserthus har en typiskt antik kolonnrad i kolossalordning och med korintiska kapitäl.⁴ I byggnadens form och monumentala storlek, liksom återigen släta yta utan ornamentering, blandar Tengbom de modernistiska idealen med de antika, vilket är karaktäristiskt för 20-talsarkitekturen.⁵ Konserthuset ligger centralt vid Hötorget med sin dagliga handel ger det en folklig funktion, lätt att hitta och besöka.

Lärkner skriver att det mest typiska för 1920-talets arkitektur är just det fria sättet att förhålla sig till det klassiska formspråket.⁶ Många av 20-talets byggnader anpassades

¹ Unwin, s.124

² Ibid., s.230

³ Lärkner, s.181

⁴ Ahlstrand, s.78 -79

⁵ Lärkner, s.182

⁶ Ibid., s.177.

också till den omgivande miljön och till sina funktioner som offentliga byggnader - teatrar, konserthus, medborgarhus, torg eller gravplatser.

1930-tal - Kännetecknen

Under 30-talet, hade det funktionalistiska formidealet slagit igenom på allvar i Sverige. Både vad gäller bostäder och i offentliga byggnader blir funktionalismen ledande i arkitekturen. Vad gäller bostäder var det friliggande lamellhus i tre plan med flackt sadeltak som blev normgivande. Ett exempel på denna typ av bebyggelse var smalhusen i Hjorthagen i Stockholm som uppfördes mellan 1934 och 1937 och omfattade 600 lägenheter.⁷

Husen är friliggande, där berg i dagen och växtlighet har lämnats för att de boende ska ha närhet till naturen. Det är, i dessa bostadsområden, också vanligt med förgårdsmark - en bevuxen yta mellan huset och trottoaren.⁸ I och med att byggandet fortfarande var hantverkmässigt, jämfört med 50- och 60-talens mer maskinella byggande, kunde ursprungliga växter sparas alldeles nära husen.⁹

Funktionalismen eftersträvade både ekonomisk och teknisk optimering men var också en del av ett tänkande kring social planering där även lägre medelklass och arbetarklass skulle ha en god boendestandard.

Karaktäristiska drag i 30-talets funktionalism var ljusa, släta rappade fasader utan ornamentik, stora glaspartier, det s.k gridsystemet med rutmönster och flyttbarhet, blanka metalldelar och vita lampglober.¹⁰ Ljus, enkelhet, stringens och funktionalitet var både ett estetiskt ideal och ett praktiskt-tekniskt.

Lärkner anger Helsingborgs konserthus, ritat av Sven Markelius, som det byggnadsverk som mest monumentalt och direkt hänvisar till estetiken från *Bauhauskolan* och Le Corbusiers s.k *nya anda*.¹¹

Jämförelse av 20- och 30-talets arkitektur i Sverige

I 20-talets arkitektur finns en hel del klassicistiska stilideal i arkitekturen, samtidigt som dessa inte följs genomgående utan ofta kombineras med mer modernistiskt präglade stilelement. Bengt Lärkner anger här som ett gott exempel Asplunds *Lister härads tingshus* i Sölvesborg. Gatufasadens avbrutna frontgesims ger associationer till antika tempels utformning. Den vita

⁷ Ibid., s. 188

⁸ Björk, Norling, Reppen, s. 36

⁹ Ibid., s. 31

¹⁰ Lärkner., s.189

¹¹ Ibid.

murytan runt ingången och fiskfjällsmönstret i entréns glas påminner i sin tur om japansk ornamentik.¹²

Men mycket av 30-talets stilrena och avskalade formelement märks redan i flera inslag i 20-talets arkitektur, trots att de inte slagit igenom fullt ut, utan kombineras med klassiska stilideal och inspiration från andra håll. I 30-talets arkitektur ritas och byggs betydligt mer renodlad funktionalism med inspiration från framför allt Le Corbusier och Bauhauskolan.

Idén att *Form Follows Function* fick fäste i arkitekturdebatten och passade även med de socialpolitiska strävandena att rusta upp landet och skapa hygieniska och drägliga boenden och stadsmiljöer för de lägre samhällsklasserna.¹³ Det klara, enkla, rena och till sin funktion anpassade, inspirerade arkitekter och spred sig i städernas offentliga miljöer.

Litteraturlista

Ahlstrand, Jan Thorsten, *Arkitekturtermer*, Lund, Studentlitteratur, 1976

Björk, Cecilia, Lars Nordling & Laila Reppen, *Så byggdes staden*, Stockholm, AB Svenska byggtjänst, 2008

Lärkner, Bengt, "1914 - 1930" och "1930 - 1950", i *Konst och visuell kultur i Sverige 1810 - 2000*, red. Johannesson, Lena, s. 137 - 222, Göteborg, 2007

Unwin, Simon, *Analysing Architecture - the universal language of place-making*, Femte uppl., New York, Routledge, 2020

¹² Ibid., s. 178

¹³ Lärkner, s. 184 -185